

Релігійна свобода в контексті декларації («Гідності людської») Другого Ватиканського Собору (1962-1965 рр)

У статті аналізується принципи релігійної свободи, які задекларовані Другим Ватиканським Собором (1962-1965 рр.) та їх місце в сучасному суспільному житті.

Ключові слова: Другий Ватиканський Собор (1962-1965), релігійна свобода, принципи свободи.

The principles of religious freedom declared by Vatican Council II (1962-1965) and their place in the modern social life are analyzed in the article.

Keywords: Vatican Council II (1962-1965), religious freedom, principles freedom.

Найглибша основа людської гідності полягає в тому, що людина покликана до спільності Богом. Вже від самого початку свого існування вона запрошена до розмови з Ним – адже існує тільки тому, що Бог створив її в любові і з любов'ю завжди оберігає її. І повною мірою згідно з правдою живе людина лише тоді, коли добровільно визнає цю любов і віддає себе своєму Творцеві [4, с. 347].

На Другому Ватиканському Соборі єпископи прийняли декларацію «Про релігійну свободу» («Гідності людської»), де у розділі «Про велич свободи» звернуто увагу на те, що «Справжня свобода – це особливий знак Божого образу в людині». Адже Бог побажав залишити людину «в руці її власного рішення», щоб вона шукала свого Творця за власним бажанням і, тримаючись Бога добровільно доходила до повної та благословенної досконалості [4, с. 345].

Гідність людини вимагає, щоб вона діяла за свідомим і добровільним вибором, тобто особисто, за внутрішнім поштовхом та переконанням, а не через якийсь сліпий інстинкт чи суто зовнішнє приневолення. Такої гідності людина досягає тоді, коли, звільнившись від усякого поневолення

пристрастями, прямує до своєї мети, вільно вибираючи добро та уважно й успішно добираючи для цього відповідних засобів [4, с. 346].

Важливою складовою ідентичності людини є її відносини з оточуючим світом, в межах якого здійснюється остаточне спасіння. В умовах глобалізації збільшується можливість взаємовпливу культур, що створює нові перспективи для міжкультурного діалогу в якому пріоритетне значення має свобода людини.

Сучасна культура хоч вона й вивищує надмірно значення свободи, водночас піддає цю свободу радикальному сумніву. Велика кількість дисциплін, що групуються під назвою „науки про людину”, справедливо звертають увагу на різні психологічні та соціальні обумовлення, які впливають на здійснення людської свободи й різними способами ставлять одне з центральних питань, що ж таке - свобода людини?

У різні періоди часу принцип свободи розумівся неоднозначно й трактувався в історико-філософському аспекті, мав ідеологічний та етичний зміст, оскільки свобода пов'язана зі ступенем розвитку суспільства й людської особистості.

У наші дні ступінь досягнення свободи – головний критерій цивілізованості й демократичності суспільства. Свобода – це прояв волі людини її суспільна безпека, пошана до її особистості. Саме Воля допомагає людині протистояти зовнішній залежності, агресії, реалізувати свої можливості, пізнати істину.

Деякі течії сучасної думки настільки вивищують свободу, що роблять із неї абсолют, який мав би бути джерелом і принципом цінностей людського та суспільного життя.

Виникає питання наскільки сумісні релігія з принципом свободи? Відомо, що в релігієзнавстві існують категорії: “свобода”, “совість”, “свобода совісті”.

Прицип свободи совісті був підтверджений законом України “Про свободу совісті й релігійних організацій”, прийнятим у 1991 році, який

розвинув конституційні положення й вплинув на формування законодавчої основи для правових взаємин між державою і релігійними об'єднаннями.

Свобода совісті як релігієзнавча, правова категорія в предметному полі свого вияву – це ставлення людини до релігії, що певною мірою розкриває свою сутність через поняття “свобода релігії”. Останнє містить у собі всі аспекти свободи совісті, а саме самовизначення особистості у сфері релігійного світогляду, релігійних ціннісних орієнтацій, а також зовнішнє самовираження на їхній основі.

За Лубським В.: “Свобода релігії постає як свобода вибору релігії, як свобода відправлення релігійного культу, який розглядається як вид релігійної діяльності, практичне освоєння світу, як спосіб задоволення потреб релігійної совісті. Релігійний культ є зовнішнім виявом свободи релігії, а, отже, свободи совісті. Він задовольняє релігійні потреби віруючого, сприяє самореалізації його на основі обраних за велінням власної совісті релігійних ціннісних орієнтирів, ідей. Культ є єдиним з обов'язкових елементів релігії. Якщо культ відсутній, тоді суспільне явище не є релігією, хоча в ньому присутні елементи віри у надприродне” [2, с.428].

Термін «свобода» має різні підходи, оцінки, інтерпретації тлумачення. Питанню свободи, свободи совісті, релігійної свободи присвячено чимало наукових досліджень, теорій, концепцій (І.Кант, С.Франк, М.Бердяєв, Ж.Стартр, К.Баллестрем, І.Ільїн, Д.Белла, М.Маринович, Л.Коваленко, В.Лубський).

Божий закон не звужує, а тим більше не усуває людської свободи – він радше захищає свободу та сприяє її розвиткові. Однак, всупереч цьому, деякі сучасні культурні напрямки породили в етиці немало течій, центром яких стало твердження про конфлікт між свободою і такі доктрини приписують окремим індивідам чи соціальним групам здатність визначити, що є добром, а що є злом людини, яка може створювати цінності і має вищість над правдою – настільки, що сама правда вважається витвором свободи.

Стосовно теми нашого дослідження, нас цікавить принципи правди і права на релігійну свободу, що задекларовані Другим Ватиканським Собором (1962-1965 рр.) та їх місце в сучасному суспільному житті.

Другий Ватиканський Собор говорить про „правдиву” свободу: „Правдива свобода – це найвидатніший знак Божого образу в людині. Бо Бог бажав залишити людину „в руці свого власного рішення” так, щоб вона шукала свого Творця добровільно і, належачи Йому, свobodно дійшла до повної і благословенної досконалості” [1,с.45].

Відомо, що існує первиний щодо цього права вагомий моральний обов’язок шукати правду і дотримуватися вже пізнаної правди, тому кожен має право шукати правду власними шляхами.

Урочистою декларацією “Про релігійну свободу” (“Гідності людської”) від 7 грудня 1965 року Отці Другого Ватиканського Собору визнали неприпустимість застосування державної сили для досягнення релігійних чи теологічних правд. Як зазначено в декларації “Правда перемагає не в інший спосіб, як тільки силою самої правди, що водночас і лагідно, і сильно проникає в уми. Всі люди зобов’язані шукати правду – передовсім у тому, що відноситься до Бога і Його Церкви, - а пізнавши її прийняти і зберігати”[1, с. 35].

Нині не кожна Церква в Україні остаточно відмовилася від державних заходів для втілення її релігійно-моральних вимог та сповнення своєї місії спасіння людського роду. Другий Ватиканський Собор проголошує, що людська особа має право на релігійну свободу. “Така свобода означає, що жодна людина не повинна зазнавати приневолення як з боку окремих осіб чи суспільних груп, так і з боку будь-якої людської влади, щоб нікого не силували діяти всупереч власним переконанням і нікому не перешкоджали діяти згідно з власними переконаннями в релігійних справах” також зазначено те, що “релігійна свобода, якої домагаються люди задля виконання свого обов’язку почитати Бога, полягає у свободі від приневолення з боку громадянського суспільства”[1, с. 35].

Проте, сьогодні, коли Україна перебуває в стані неоголошеної війни з РФ, між Церквами ведеться не щирий діалог стосовно миру та релігійної свободи. Так, православна церква Московського патріархату в окремих окупованих містах Донбасу стала базою підготовки та проживання для терористів і сепаратистів, а всі інші, тобто Київського патріархату, культові споруди знищені в щент.

Монастирі та храми виконують місію готелів та складів, які служать для зберігання російської бойової техніки. Служителі церкви порушують літургійний устав, відмовляються здійснювати панахиду- поховання героїв, які загинули на окупованих територіях Донбасу. Така загрозлива ситуація заповонила українську духовну культуру і виразно окреслює порушення релігійної свободи.

Варто звернути увагу на проголошене Другим Ватіканським Собором право на релігійну свободу, яке ґрунтується на природній гідності людини, пізнається як через об'явлене нам слово Боже, так і людським розумом. “Відповідно до своєї гідності всі люди як особи, що наділені розумом і вільною волею, а відтак і особистою відповідальністю, самою природою є спонукувані і моральною повинністю зобов'язані шукати правду – насамперед ту, що стосується релігії”[1, с. 36].

Отож право на релігійну свободу має у своїй основі не суб'єктивні настрої особи, а саму її природу. Тому право на цю свободу залишається навіть за тими, хто не виконує свого обов'язку шукати правду та її прийняти; і допоки зберігається справедливий суспільний лад, у цьому праві не можна відмовлятися. Таку думку висловлюють численними адекватними способами, однак у деяких випадках ці вислови відхиляються від правди про людину як Боже створіння і образ Божий, тому потребують виправлення та очищення у сучаній теології.

В сьогоднішньому суспільстві, коли точиться постійна інформаційна війна російських засобів масової інфориації, їхні служителі церкви несуть проросійський сеператизм – все це створює серйозні перешкоди для

справедливого солідарного суспільного життя, для морального життя вірних, для єдності Церкви, чуттєво впливає на свідомість віруючих та порушує духовні традиції української Церкви.

Останні події в нашій державі яскраво продемонстрували, що не всі представники конфесій та релігій гуртуються й взаємодіють заради миру й добробуту для нашої єдиної Батьківщини. В окремих областях(Волинська, Вінницька, Чернівецька) пафіяни відмовляються від провокаційної діяльності православних церков МП, які порушують релігійну свободу віруючих.

Яскравим прикладом є нещодавні події в селі Новосілки Здолбунівського району Рівненської області де більшість людей не відвідували рідну Церкву через негативну позицію священника щодо української держави та богослужіння на старослов'янській мові.

Ще з жовтня минулого року люди просили священника Андрія Косіка зважити на їхні прохання служити українською мовою, на що він відмовлявся, молитися на "неканонічній і не благодатній мові". Священик часто відмовлявся молитися за убитих на Майдані та загиблих українських воїнів, називав війну на Донбасі громадянською та братовбивчою, не раз у проповідях переказував російську пропаганду про "руській мір", слов'янську єдність, розкольників православ'я та ін. Тільки, переобравши священника 8.03.2015р. відбулося перше богослужіння українською мовою.

Про свободу розповсюдження інформації в сучасному світі йдеться у Декреті "Inter Mirifica"("З-поміж дивовиж") від 4 грудня 1963 р. Другого Ватиканського Собору, де зазначено "Церкві належить природне право користуватися і володіти засобами масової комунікації в тій мірі, в якій вони необхідні або корисні для християнського виховання і для будь-якої справи порятунку душ" [3].

Крім того порушується питання морального обов'язку співробітників засобів масової інформації, наголошується на неприпустимості поширення інформації, що підриває людську честь та гідність, а також наведено конкретні рекомендації щодо співпраці священників і мирян з нецерковною

пресою, яка не суперечить християнській вірі та моралі, і їх участі у створенні та розвитку засобів масової інформації.

Нині сформувалася нова ситуація, за якої стосовно моральної науки Церкви поширюється безліч сумнівів і застережень гуманітарного, психологічного, суспільного, культурного, а також релігійного чи навіть виразно богословського характеру. Це вже не просто часткова чи випадкова критика, а спроба глобально й систематично поставити під сумнів спадщину морального вчення Церкви. В основі такої критики можна помітити виразний вплив інтелектуальних течій, які ведуть до розриву суттєвого і засадничого зв'язку між людською свободою і правдою. Все це викликає необхідність переглянути конституційний устрій суспільства, щодо людського права на релігійну свободу.

До твердження, що кожна людина повинна йти за голосом власного сумління, неправомірно додається інше, яке стверджує, що індивідуальне моральне судження правдиве лише тому, що походить від власного сумління людини. Але тоді усуваються необхідно істинні твердження про правду, поступаючись критеріям щирості, автентичності і “перебування в мирі зі собою”, що довело до (суб’єктивного) розуміння моральних суджень як таких, що ґрунтуються суто на власній думці.

Отже, свобода корениться у правді людини й скерована на спільноту та претендує на так звану “моральну автономію”, яка за своєю суттю означає її цілковиту суверенність.

Таке сучасне розуміння автономії у свободі має вплив і на моральне богослов'я. Богословська наука ніколи не протиставляла свободу людини Божественному запові й не ставила під сумнів остаточну релігійну основу моральних норм, усе ж таки це довело до спроби глибокого переосмислення ролі розуму та віри у визначенні зорієнтованих на звичаї моральних норм, стосовно себе. “Бог покликав людей до служіння Йому в духовній правді, і тому їх зобов’язує їхнє сумління, а не зовнішнє приневолення. Бо зважає Він

на гідність людської особи, яку Сам створив і яка повинна йти власним вибором і користуватися свободою” [1, с. 42].

Необхідно визнати, що така позиція переосмислення моральних норм має певні позитивні моменти, які значною мірою належать до найкращих християнських традицій

З декларації “Про релігійну свободу” (“Гідності людської”) видно, що була спроба утвердити внутрішній характер етичних вимог, які накладають обов’язки на волю людини лише тому, що ці обов’язки попередньо визнані людським розумом, а конкретніше – особистим сумлінням. Завдяки принципу свободи церква має можливість закликати людство до божественного світоустрою.

Тому допомогти людині віднайти її – це одне із завдань місії Церкви, яку вона виконує для спасіння людини і світу. У відповідь на заохочення Другого Ватиканського Собору виникло бажання розвинути діалог із модерною культурою, висвітлюючи раціональний, тобто зрозумілий для всіх і який усім можна передати характер християнських моральних норм, що належать до природного морального закону.

У декларації зазначено “Найвищою нормою людського життя є сам закон Божий – вічний, об’єктивний та універсальний закон, за яким Бог упорядковує цілий всесвіт, спрямовує його й керує ним” [1, с.36]. Звідси випливає те, що Церква є вчителькою правди; до її обов’язку належить проповідувати правду, якою є Христос, і авторитетно навчати правди, а також своєю владою висвітлювати і зміцнювати засади морального порядку, що випливають із самої людської природи” [1, с. 45].

Наступним важливим моментом є висвітлення проблеми людської свободи -“Людська свобода належить нам як створінням, це свобода, що є даром; ми отримали її, як зерно, щоб відповідально розвинути. Вона є суттєвою частиною гідності особи: у ній відлунює одвічне покликання, яким Творець закликає людину до правдивого Добра і, навіть більше, через

об'явлення Христа прагне, щоб людина плекала дружбу з Ним і брала участь у Його Божественному житті» [1,с.38].

В декларації зазначено те, що суспільна природа людини й сам характер релігії закладають підвалини права людей, ідучи за покликом своїх релігійних переконань

Насправді відбувається щось значно серйозніше, нині ми є свідками того, що людина втратила переконання і те, що тільки в правді можна віднайти спасіння, зараз є сумніви в спасительній силі правди, залишаючи повноваження вирішувати, що є добро, а що – зло в самій свободі.

Сьогодні виникає необхідність задуматися над ученням Церкви про релігійну свободу сім'ї, про виховання людей у свободі, про свободу релігійних спільнот, свободу Церкви в контексті сучасних спроб.

Також поширеною є думка, яка ставить під сумнів внутрішній нерозривний зв'язок між вірою і моральністю – так ніби належність до Церкви та її внутрішня єдність ґрунтуються лише на вірі. Хоча в декларації зазначено “Суспільна природа людини й сам характер релігії закладають підвалини права людей, ідучи за покликом своїх релігійних переконань”[1, с. 46].

Нині ми часто є свідками того, що людська особа жахливим чином впадає в дедалі більше самознищення. Деякі релігійні течії пробують переконати, що немає вже такої моральної цінності, яка була б тривалою і абсолютною. Є такі, що привселюдно виражають презирство до людського життя, уже зачатого, але ще не народженого; безупинно порушують основні права особи; несправедливо нищать людські блага необхідні для людського життя. Багато сучасних людей зовсім не розуміють глибокий життєвий зв'язок з Богом або відкрито відкидають Його.

Прикладом може послужити офіційно зареєстрована в травні 2014 року Церква сатанистів в селі Пастирське на Черкащині, де пастор С. Небога проводить аморальну та антихристиянську політику керовану Москвою, порушуючи всі християнські канони та свободу совісті в Україні, відкидаючи

Бога і через зовнішнє приневолення певної групи людей, проповідує окультизм. Як сказано в декларації «Гідності людської» «Людина може схилитися до добра тільки вільною волею» [4, с 345].

Прийняття декларації “*Dignitatis humanae*” (“Гідності людської”) на Другому Ватиканському Соборі стало важливою передумовою для розвитку нового рівня науки Вселенських Архисереїв про непорушні права людської особи, а також про конституційний устрій суспільства.

Зазначено «не можна перешкоджати тому, щоб людина діяла за своїм сумлінням, особливо у релігійних справах. Бо за своєю природою сповідання релігії полягає насамперед у внутрішніх добровільних і свободних актах, якими людина спрямовує своє життя прямо до Бога» [1, с. 35].

Сьогодні, коли в Україні діє величезна кількість релігійних спільнот і не всі мають змогу керуватися властивими їм нормами, є потреба суспільства допомагати в спорудженні релігійних будівель, розвивати інституції, підтримувати зв'язки з закордонними організаціями, здійснювати обмін культурними традиціями.

Навіть у пункті 4 декларації (“Гідності людської”) порушено питання свободи релігійних спільнот, де зазначено “релігійні спільноти мають право на виховання, призначення чи переведення в інше місце своїх служителів, на навчання своїх членів...”[1, с. 37].

Отже, як зазначено в декларації обов'язком кожної цивільної людської влади є берегти непорушні права людини і сприяти їм. Держава всіма засобами і справедливими законами повина захищати релігійну свободу всіх громадян та встановити сприятливі умови для “плекання релігійного життя, щоб громадяни могли справді здійснювати свої релігійні права та виконувати свої обов'язки і щоб саме суспільство могло втішатися благами справедливості й миру, які походять із вірності людей стосовно Бога і Його святої долі”[1, с.39].

Література

1. Маринович М., Коваленко Л. Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм./М. Маринович, Л. Коваленко У 3 т. – Т.3. – Львів: «Свічадо», 2004. - 556с.
2. Лубський В.І., Горбаченко Т.Г., Лубська М.В., Яковенко А.І. Релігієзнавство: Підручник. /За ред.Лубського В.І. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. - 448 с.
3. Вікіпедія. Inter Mirifica: [Електронний ресурс]. - Режими доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Inter_Mirifica. Глава I. Стаття 3.
4. Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації./Український католицький університет. – Львів: «Свічадо», 2014. – 608 с.